

Poszukiwanie modelu nauczania przyrody

Ziemia jest piękna wszędzie
Josef Škvorecký

W poszukiwaniach modelu nauczania przyrody odnosić się będziemy li-tylko do zawartości kwartalnika naukowo-metodycznego „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej” (2000-2007).

Skąd to spojrzenie wstecz?

Moment jest szczególny. Z jednej strony – we wrześniu 2009 r. odbędzie się Jubileuszowe X Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych. Z drugiej – w roku szkolnym 2009/2010 wchodzi w życie nowa *Podstawa programowa...* – kończy się istotny etap reformowania polskiej szkoły i zaczyna coś nowego... Nie ze wszystkim, co proponują Autorzy nowej *Podstawy programowej...* się zgadzam. Warto się więc zastanowić, czy „Edukacja...” ma nadal wychodzić. W moim odczuciu spełniła już swą rolę. Wyzwaniem staje się nauczanie *przyrody* w liceum.

Niemniej, oba fakty prowokują, by spojrzeć – z perspektywy pisma, które towarzysząc zmianom w oświacie, starało się uczestniczyć aktywnie w poszukiwaniu modelu nauczania przyrody, rejestrując to, co w edukacji przyrodniczej pozytywnego się działo w latach 1999-2008.

Pismo od początku istnienia jest związane personalnie i merytorycznie z inicjatywą Ministerstwa Edukacji Narodowej podjętą przez wiele środowisk naukowo-dydaktycznych, która funkcjonuje pod nazwą Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych (początkowo – Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przyrody) i działalnością Zespołu Projektowego DONAP (Doskonalenie Nauczycieli Przyrody), który postulował m.in. „uruchomienie stałej publikacji dla nauczycieli i doradców przyrody” oraz „tworzenie rozwiązań systemowych w zakresie rozwoju sieci wymiany doświadczeń edukacyjnych (z uwzględnieniem współpracy międzynarodowej)” (za: E. Arciszewska, *Co zamierza MEN w zakresie edukacji przyrodniczej?* „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt specjalny, Warszawa-Wrocław 2000).

Zarówno Forum jak i pismo mieszczą się w tej formule. Członkowie DONAP-u stanowią trzon Zespołu Redakcyjnego, a także zasiadają w Radzie Redakcyjnej pisma, jednocześnie uczestniczą aktywnie w pracach programowo-organizacyjnych Forum.

We „Wstępie” do „Zeszytu specjalnego”, który zapowiadał powstanie ogólnopolskiego pisma „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, tak określiliśmy priorytety redakcyjne:

„Chcemy, żeby było to pismo innowacyjne, na wysokim poziomie. Będziemy zamieszczać w nim przede wszystkim materiały pisane przez nauczycieli, którzy zechcą się podzielić z innymi swoimi doświadczeniami z pracy w reformującej się szkole.

Chcemy, żeby pismo prezentowało rozwiązania holistyczne w nauczaniu przyrody umożliwiające uczniom, zgodnie z *Podstawą programową...*, poznawanie świata w jego jedności i złożoności, wspomagające ich samodzielność uczenia się, inspirujące ich aktywność badawczą oraz rozbudzające ich ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej nauki.

Nie zapominamy przy tym, że nauczanie przyrody ma przygotować ucznia do skutecznego uczenia się w gimnazjum przedmiotów przyrodniczych: biologii, chemii, fizyki i geografii.

Zdajemy sobie bowiem sprawę z tego, że podstawowe zagrożenie dla szans, jakie daje zaproponowane w reformie rozwiązanie wynika z nieuświadomianego częstokroć utożsamienia przyrody z jednym z dotychczasowych przedmiotów nauczania („przyroda jako biologia inaczej”, „przyroda jako fizyka inaczej”, „przyroda jako chemia inaczej”, „przyroda jako geografia inaczej”). Tak się niestety dzieje. Anegdotycznie brzmi fakt, że w „Głosie Nauczycielskim” (Nr 29 z 19 VII 2000 r.) I Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przyrody, na którym będzie kolportowany ten zeszyt specjalny, zostało określone jako Forum Biologów.

Utożsamienie przyrody z jednym z dotychczasowych przedmiotów nauczania wieść będzie nieuchronnie do stworzenia w świadomości ucznia spaczzonego obrazu świata przyrody i utrudni (a może nawet uniemożliwi) skuteczne uczenie się przedmiotów przyrodniczych w gimnazjum i liceum.”

Jakie były początki. Poglądy „środowiska” DONAP-u na edukację przyrodniczą kształtowały się w latach 1999-2000. W tym czasie spotkaliśmy się kilkakrotnie. Dyskurs ogólnopolski rozpoczął

konferencja dla autorów projektów „grantowych” studiów podyplomowych dla nauczycieli przyrody w Nałęczowie zorganizowana przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, później spotkaliśmy się na konferencji naukowo-metodycznej „*Nauczyciel przyrody – kursy kwalifikacyjne*” (Krobiełowice, 17-18.06.1999 r.) i w Polanicy Zdroju na konferencji naukowo-metodycznej „*Nauczanie przyrody a standardy wymagań egzaminacyjnych*” (27-28. 03. 2000 r.). Oba spotkania zorganizował Uniwersytet Wrocławski. Materiały z tej ostatniej konferencji ukazały się w *Zeszytach specjalnym „Edukacji przyrodniczej w szkole podstawowej”*. 18. września tego roku odbyło się jeszcze w reprezentacyjnych salach Uniwersytetu Wrocławskiego: *Auli Leopoldyńskiej* oraz *Oratorium Marianum* – I Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przyrody. Forum towarzyszył konkurs dla nauczycieli „*Nauczanie przyrody – po roku doświadczeń*”. Już w grudniu tego roku – w *Zeszytach* pierwszym „*Edukacji przyrodniczej...*” zostały opublikowane teksty wykładów oraz prace nauczycieli nagrodzone w konkursie.

I tak już się potoczyło forumowe koło... Stałym organizatorem Spotkań było Ministerstwo Edukacji Narodowej, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz ośrodki akademickie.

Drugie Forum (2001 r.) zorganizował *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, trzecie (2002 r.) odbyło się w Lublinie, a jego organizatorem był *Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej*, organizacji czwartego (2003 r.) podjął się *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu*, piątego (2004 r.) – *Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*, szóste (2005 r.) – odbyło się w Sosnowcu, a jego organizatorem był *Uniwersytet Śląski*, kolejne (2006 r.) – w Kielcach, w gościnnych progach *Akademii Świętokrzyskiej*, ósme (2007 r.) – zorganizował *Uniwersytet Gdański*, dziewiąte (2008. r.) – odbyło się w Krakowie, jego organizatorem był *Uniwersytet Pedagogiczny*, dziesiąte (2009 r.) – wraca do Wrocławia.

Każde ze Spotkań uczyło nas pokory, ale też uświadamiało, że warto się spotykać, ponieważ proces budowania dydaktyki przyrody nie jest skończony.

Kwartalnik utrwał, w miarę możliwości, dokonania Forum, publikując prace nagradzane w konkursach dla nauczycieli przedmiotów przyrodniczych towarzyszących kolejnym Spotkaniom oraz, choć wybiórczo, teksty wykładów plenarnych.

W latach 2000-2007 ukazało się 30 zeszytów pisma (w 17 tomach). Opublikowanych zostało 359 tekstów (w tym 327 artykułów naukowych bądź metodycznych), które były recenzowane. Dobór recenzentów zależał od zawartości merytorycznej zeszytu.

Publikacja była dofinansowywana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu (2002, 2004-2005).

Każdy z tomów poświęcony został omówieniu wybranych zagadnień metodycznych lub prezentacji dorobku Forum Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych, o czym informował podtytuł tomu. Poniżej zestawienie wydanych w latach 2000-2007 tomów „*Edukacji przyrodniczej...*”:

1. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 1/2000 – „*Nauczanie przyrody – po roku doświadczeń*”, s. 128.
2. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt specjalny: „*Nauczanie przyrody a standardy wymagań egzaminacyjnych*”, s. 128.
3. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 1-2/2001 – „*Zajęcia terenowe. Ocenianie*”, s. 240.
4. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 3-4/2001 – „*II Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych*”, s. 226.
5. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 1/2002 – „*Jacy jesteśmy*”, s. 226.
6. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 2/2002 – „*Uczeń – jaki jest nie każdy widzi*”, s. 120.
7. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 3-4/2002 – „*III Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych*”, s. 208.
8. „*Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej*”, Zeszyt 1-2/2003 – „*Nauczyciel z pasją – zobacz jak to robią inni*”, s. 220.

9. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 3-4/2003 – „Świat przyrody i nauki”, s. 240.
10. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 1-2/2004 – „Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w środowisku lokalnym”, s. 272.
11. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 3-4/2004 – „Indywidualizacja nauczania w edukacji przyrodniczej”, s. 272.
12. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 1-2/2005 – „Szkoła a polityka”, s. 220.
13. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 3-4/2005 – „Człowiek w środowisku przyrodniczym”, s. 240.
14. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 1-2/2006 – „Człowiek w środowisku przyrodniczym”, s. 224.
15. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 3-4/2006 – „Pomiar w nauczaniu przyrody”, s. 224.
16. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 1-2/2007 – „Wykorzystanie zasobów intelektualno-emocjonalnych ucznia na lekcji”, s. 240.
17. „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”, Zeszyt 3-4/2007 – „Wiedza przyrodnicza a życie codzienne”, s. 238.

„Edukację przyrodniczą...” redaguje pięcioosobowy Zespół Redakcyjny w składzie: Ewa Arciszewska, Krystyna Chmieleńska, Andrzej Krajna (redaktor naczelny), Leszek Ryk, Krystyna Sujak-Lesz.

Stałymi członkami Rady Redakcyjnej są: Stanisław Dylak, Waldemar Gancarz, Aleksandra Gołębiowska, Adam Hibszer, Ryszard M. Janiuk, Ewa Podlesińska, Elżbieta Polańska. W latach 2000-2001 do Rady należeli ponadto: Tadeusz Domański oraz Aleksander Świątecki, a w 2002 r. zespół zasilili: Mick Dunne i Josef Trna.

Ponadto, okazjonalnie do redagowania „Edukacji przyrodniczej...” dopraszano osoby, którym powierzano redakcję naukową działu *Teksty*. Funkcję redaktorów naukowych pełnili: Ryszard M. Janiuk i Elwira Samonek-Miciuk (3-4/2002), Stanisław Dylak (3-4/2003), Józefina Turło (1-2/2004), Krzysztof Gąsecki (3-4/2004), Adam Hibszer (3-4/2005, 1-2/2006), Grażyna Suchanek (3-4/2006) oraz Anna Smoczyńska (3-4/2007).

Poniżej zamieszczam listę osób zaangażowanych w redagowanie „Edukacji przyrodniczej...” w latach 2000-2007; znaleźli się na niej – w porządku alfabetycznym – członkowie Zespołu Redakcyjnego i Rady Redakcyjnej, redaktorzy naukowcy działów *Teksty*, recenzenci:

- [1] dr Ewa Arciszewska, członek Zespołu Redakcyjnego 2000-2007,
- [2] mgr Alicja Badowska (Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu), recenzent z. 3-4/2004,
- [3] dr Zdzisław Biernacki (Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN), recenzent z. 1/2000,
- [4] dr Krystyna Chmieleńska (Uniwersytet Wrocławski), członek Zespołu Redakcyjnego 2000-2007, recenzent z. 3-4/2003, 3-4/2004,
- [5] dr hab. Wojciech Czerwiński (UMK Toruń), recenzent z. 2000, 1-2/2001,
- [6] dr Anna Dębicka (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1/2002, 2/2002, 3-4/2006, 1-2/2007, 3-4/2007,
- [7] dr hab. Tadeusz Domański (UMK, Toruń), członek Rady Redakcyjnej (2000-2001),
- [8] dr Mick Dunne (Bradford College, UK), członek Rady Redakcyjnej (od 2002 r.),
- [9] prof. dr hab. Stanisław Dylak (UAM Poznań), członek Rady Redakcyjnej, redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2003),
- [10] mgr Waldemar Gancarz (Stowarzyszenie Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych, Toruń), członek Rady Redakcyjnej,
- [11] dr Krzysztof Gąsecki (Uniwersytet Warmińska-Mazurski w Olsztynie), redakcja naukowa działu „Teksty” (3-4/2004),
- [12] mgr Aleksandra Gołębiowska (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu), członek Rady Redakcyjnej,
- [13] dr Adam Hibszer (UŚ), członek Rady Redakcyjnej, redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2005, 1-2/2006),

- [14] dr Ryszard M. Janiuk (UMCS Lublin), członek Rady Redakcyjnej, redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2002), recenzent zs. 2000, z. 3-4/2002,
- [15] dr Marta Kochan-Wójcik (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 3-4/2005,
- [16] prof. dr hab. Arkadiusz Kozubek (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1-2/2001,
- [17] mgr Andrzej Krajna (Uniwersytet Wrocławski), redaktor naczelny 2000-2007,
- [18] mgr Zofia Kuklińska (Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie), przyjaciel piśma, członek Zespołu Projektowego DONAP,
- [19] prof. dr hab. Eugenia Malewska (Uniwersytet Warmińska-Mazurski w Olsztynie), recenzent z. 3-4/2004,
- [20] dr Elżbieta Małkiewicz (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1-2/2003, 1-2/2005,
- [21] dr Danuta Mrozińska (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1-2/2004, 1-2/2006,
- [22] prof. dr hab. Jerzy Mroziński (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 3-4/2001,
- [23] dr Jerzy Ogar (Akademia Pedagogiczna w Krakowie), recenzent z. 1/2000,
- [24] mgr Ewa Podlesińska (Polski Klub Ekologiczny, Gdańsk), członek Rady Redakcyjnej,
- [25] mgr Elżbieta Polańska (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Ustawicznego w Lesznie), członek Rady Redakcyjnej,
- [26] dr Jarosław Proćków (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1-2/2001, 1-2/2003, 3-4/2003,
- [27] dr Leszek Ryk (Uniwersytet Wrocławski), członek Zespołu Redakcyjnego 2000-2007, recenzent z. 1-2/2005, 1-2/2006, 1-2/2007,
- [28] dr Elwira Samonek-Miciuk (UMCS Lublin), recenzent z. 3-4/2002, redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2002),
- [29] dr Natalia Skinder (Uniwersytet Wrocławski), recenzent z. 1-2/2004,
- [30] dr Anna Smoczyńska (Uniwersytet Gdański), redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2007).
- [31] dr Grażyna Suchanek (Akademia Świętokrzyska), redaktor naukowy działu „Teksty” (3-4/2006)
- [32] dr Krystyna Sujak-Lesz (Uniwersytet Wrocławski), członek Zespołu Redakcyjnego 2000-2007, recenzent z. 2/2002, 3-4/2005, 3-4/2006, 3-4/2007,
- [33] prof. dr hab. Aleksander Świątecki (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn), członek Rady Redakcyjnej (2000-2001),
- [34] prof. Josef Trna (Uniwersytet Masaryka, Brno, Czechy), członek Rady Redakcyjnej (od 2002 r.),
- [35] dr Józefina Turło (UMK), redaktor naukowy działu „Teksty” (1-2/2004).

Szczególną więź odczuwam z Autorami, którzy piórem wmurowali cegielkę w dom dydaktyki przyrody budowany w „Edukacji przyrodniczej...”, publikując na łamach kwartalnika artykuły naukowo-metodyczne, scenariusze zajęć, opisując własne działania dydaktyczne. Ogółem swoim piórem zaszczyliło nas 385 Autorów. Najpełniej warsztat metodyczny zaprezentowali: Sabina Knopik i Henryk Mielcarz ze Strzelc Opolskich oraz Maria Stachowicz-Polak z Rybnika. Ich prace, które by można, moim zdaniem, złożyć w samodzielny poradnik metodyczny, drukowaliśmy kilkakrotnie. Przedmiotem osobnego opracowania mogłyby być także projekty „szkoły bez murów” realizowane zarówno w „pięknych okolicznościach przyrody”, jak i na wysypiskach śmieci..., w których nauczyciele – ograniczając panowanie nad czasem, przestrzenią, komunikacją i obrazem świata – dopuszczają do konstruowania systemu dydaktycznego swoich uczniów. Jestem przekonany, że byłoby to pouczające dzieło. Przewędrowałem wiele miejsc wskazanych przez nauczycieli, zawsze doceniając ich humanistyczny i edukacyjny charakter. Dzięki Autorom projektów publikowanych na łamach „Edukacji przyrodniczej...” mogłem rozsmakować się w środowisku przyrodniczym „jeziornych” Skoków, docenić walory Pokrzywnej przitulonej do Gór Opawskich („odkryłem” cudowne rzeźby „aniołów nadrzewnych” w pobliskiej Moszczance; wędrując z uczniami warto je zobaczyć), piękno Giszowca – bohatera jednego z filmów trylogii śląskiej Kazimierza Kutza, „czarnego ogrodu” Katowic, ocalonego od zagłady przez mieszkańców (dzieje tego miejsca opisała ostatnio Małgorzata Szejnert w książce „Czarny ogród” – warto przeczytać). W tym roku wybieram się smakować piękno przyrodnicze rybnickiego Osiedla Boguszowice – sugestywnie, z miłością, opisywanego przez Marię Stachowicz-Polak, i jestem pewien, że się nie zawiodę. Chciałbym obejrzeć wszystkie te cudowne miejsca, które zostały opisane na kartach „Edukacji przyrodniczej...”, ale chyba życia nie starczy.

Jeszcze jedna, bez wątpienia najważniejsza, grupa (jakoś tak wychodzi, że ostatni często bywają pierwszymi) środowiska „Edukacji przyrodniczej...”, najbardziej nieokreślona, zasługuje na uwagę –

Czytelnicy, bez Nich przedsięwzięcie nie miałyby sensu. Wielokrotnie o tym na łamach kwartalnika pisałem, że „...dzięki tym, którzy czytają tworzy się dydaktyka przyrody”.

Przeglądając zawartość kolejnych roczników dokonałem subiektywnej selekcji tekstów; wybrałem te, które wydawały mi się szczególnie ważne dla budowanej, na łamach kwartalnika, dydaktyki przyrody. To było podstawowe kryterium. Co to oznaczało w praktyce? W roczniku 2008 „Edukacji przyrodniczej w szkole podstawowej” wydrukowano jedynie teksty dotyczące tego poziomu kształcenia. Wiele ważkich, dydaktycznie istotnych, artykułów naukowo-metodycznych opublikowanych na łamach pisma, budujących kontekst nauczania przyrody w szkole podstawowej, nie zostało uwzględnionych.

Kryterium powyższe okazało się niewystarczające, rocznik 2008 musiałby liczyć powyżej 900 stron.

Musiałem zastosować dodatkowe kryterium wartościujące –uniwersalności tekstu. Zabieg okazał się szczególnie przykry. Odrzucić musiałem np. projekty edukacyjne osadzone jedynie w realiach lokalnych, a więc teksty, które bardzo cenię. Ale to bolesne cięcie pozwoliło ograniczyć objętość pisma do pożądanej liczby stron. Wybrałem 44 teksty, które przypisałem do siedmiu pól tematycznych (*Poszukiwanie modelu nauczania przyrody, Jak to robią inni, Uczeń jaki jest, Wokół ekologii, Wokół idei krajobrazu, Przygotowanie do pracy w terenie, Wyzwalanie aktywności zadaniowej ucznia*). Nie będę wymienionych kategorii opisywał, gdyż grupowanie tekstów wydaje mi się czytelne. Pragnę zwrócić jednak uwagę na dwie kategorie: „Wokół idei krajobrazu” oraz „Wokół ekologii”. Wskazują one, czego uczyć „na przyrodzie”. Są to – moim zdaniem – kategorie najbardziej ogólne, których *holistyczność* nie podlega dyskusji. Realizacja obu idei wymaga od nauczyciela ograniczenia swojego panowania nad procesem nauczania-uczenia się, nauczyciel – konstruując system dydaktyczny – musi uwzględnić to wszystko, co uczeń wnosi w sytuację dydaktyczną. O ile *idea krajobrazu* nie rodzi zbyt wielu ograniczeń, o tyle *ekologia* – tak. Jeśli mamy uczyć w szkole „krytycznego myślenia” – musimy nauczyć się zestawiania różnych poglądów. Ekologia w szkole jest obciążona ryzykiem ideologizacji, upolitycznienia. Problem był wielokrotnie omawiany na łamach „Edukacji przyrodniczej...”. Jak ustrzec się ideologizacji nauczania przyrody w szkole, nie wiem. Próba odpowiedzi na to pytanie była relacja z przebiegu debaty oksfordzkiej nt. energetyki jądrowej (1-2/2006), a także teksty Przemysława Mastalerza drukowane w dziale „Z bibliotecznej półki” (3-4/2004, 1-2/2005). Zachęcam do lektury książki Profesora *Ekologiczne kłamstwa ekowojowników. Rzecz o szkodliwości kłamliwej propagandy ekologicznej* (Wydawnictwo Chemiczne, Wrocław 2000); lektura zmusza i jednocześnie zachęca do krytycznego myślenia i może pomóc w konstruowaniu „krytycznych” lekcji. Co uczniowie będą widzieć, wędrując przez życie, zależy w dużej mierze od nauczycieli. Nauczmy więc uczniów krytycznie myśleć i sami myślimy krytycznie.

O jeszcze jednej rzeczy warto wspomnieć; w omawianym okresie ukazało się *Nauczanie przyrody. Wybrane zagadnienia*, dzieło zbiorowe pod red. Ewy Arciszewskiej i Stanisława Dylaka (Wyd. CODN, Warszawa 2005), w którego powstaniu środowisko DONAP-u i „Edukacji przyrodniczej...” odegrało znaczącą rolę. Mam nadzieję, że publikacja powyższa, nie będąca uzupełnieniem książki, uwrażliwi nauczycieli przyrody na nieobecne we wspomnianej publikacji *preteksty, teksty i konteksty*.

Rocznik 2008 uzupełnia *Spis zawartości „Edukacji przyrodniczej w szkole podstawowej” (2000-2007)*.

Redaktor naczelny
Andrzej Krajna